

О.В. Горох, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза негативно впливає на банківську систему України. Вона поставила перед країнами нові завдання щодо контролю за діяльністю банківських установ. Правове регулювання банківської діяльності сьогодні має на меті створення гарантій стабільності банківської системи та розробку механізмів протидії негативним явищам у сфері надання банківських послуг. Банківська система України потребує використання оптимальних механізмів банківського нагляду, які б мінімізували негативний вплив кризових явищ в економіці на їхню стабільність. Досягнення такої стабільності в Україні можливе за умови врахування іноземного досвіду банківського регулювання та нагляду. Впровадження такого досвіду має передбачати врахування потенційних ризиків та поступового наближення банківського регулювання в Україні до європейських стандартів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку банківської системи, а також зарубіжний досвід з урегулювання банківської діяльності під час світової фінансово-економічної кризи висвітлені у працях провідних українських вчених, серед яких варто виділити наукові праці В.М. Галь [2], О.Є. Гудзя, П.А. Стецюка, А.В. Войтюка [9], О. Барановського [5] та інших. Проте окремі питання щодо подальшого вдосконалення діяльності банківської системи у сучасних умовах господарювання недостатньо вивчені й вимагають ґрунтовного дослідження.

Формулювання цілей статті. Вивчення проблем розвитку банківської системи України та використання світового досвіду щодо підвищення ефективності функціонування банківської системи під час фінансово-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На відміну від країн з високорозвиненою ринковою економікою, де вже сформувалась фінансова система з напрацьованим десятиліттями механізмом перерозподілу капіталу, в Україні серед усіх її елементів найбільшого розвитку набули комерційні банки. Саме вони, враховуючи зародковий стан небанківських фінансових інститутів, в сучасних умовах є найбільшим офіційним

фінансовим посередником в Україні. Банківський сектор першим серед секторів вітчизняної економіки здійснив перехід до ринкових відносин. Це обумовило загострення протиріччя між темпами розвитку банківської системи та розвитком інших галузей економіки зі слаборозвинутими ринковими відносинами. Проте розвиток банківського сектора в Україні до цього часу гальмується низкою чинників, які негативно впливають на його стійкість. Якщо розглядати вплив окремих чинників на розвиток банківської системи, то необхідно відзначити, що більшість цих чинників формується поза банківською системою і не може бути подолана зусиллями лише самих банків.

Найбільш характерними чинниками поза банківською системою, які впливають на стабільність банківської системи, є [2]:

1. *Триваюча загальноекономічна криза в Україні.* Повільне реформування економічно-господарського життя суспільства, збереження осередків монополізму, що стримують розвиток малого і середнього бізнесу, призводять до зниження ефективності суспільного виробництва, а відтак – і до скорочення обсягів руху капіталу та інвестицій всередині країни. Все це обумовлює обмеженість ресурсної бази комерційних банків як важливих інститутів фінансового посередництва, знижуючи їх конкурентоспроможність на ринку надання банківських послуг.

2. *Незадовільний фінансовий стан значної частини суб'єктів господарювання.* На сьогодні близько половини суб'єктів господарювання є збитковими. Економічне середовище в Україні є несприятливим для здійснення суб'єктами господарювання своїх виробничо-господарських функцій. Лише небагато з названих суб'єктів господарювання виробляють продукцію, на яку існує стабільний попит і яка вчасно оплачується. Це призводить до підвищення ризику при кредитуванні реального сектора, обмежує участь банківського сектора у кредитуванні економіки. Негаразди виробників позначаються на роботі банків, у яких збільшується обсяг несвоєчасно повернутої заборгованості, скорочуються залишки на рахунках клієнтів, що заважає розширенню масштабів їх діяльності, а звідси – і зміцненню їх конкурентних позицій. Крім того, наявність суттєвих за розміром “тіньової” та бартерної складових вітчизняної економіки, кризи платежів також не сприяють припливу фінансових ресурсів до банківської системи, “знекровлюючи” її.

3. *Фінансова нестабільність.* Не остаточно подолані інфляційні процеси скорочують реальні грошові доходи населення, обмежуючи можливість здійснення громадянами довгострокових заощаджень в комерційних банках. Це послаблює фінансовий потенціал банківської системи, що, у кінцевому випадку, робить банківський кредит, ціна якого

перевищує його фінансову віддачу у виробництві практично усіх видів продукції, недоступним для більшості суб'єктів господарювання. В свою чергу, низький рівень реального попиту на банківські кредити та інвестиції зменшує доходність та рентабельність банківських установ. Крім того, інфляція суттєво ускладнює процес нарощення банківською системою України власного капіталу, що є потенційною загрозою втрати нею стабільності.

4. *Недосконалість існуючої законодавчої та нормативної бази в частині регулювання банківської діяльності.* Правова основа взаємовідносин у кредитному процесі між клієнтом та банком не передбачає надійного захисту інтересів останнього. У можливій конфліктній ситуації банки не відчують себе добре захищеними, адже необхідність організувати реалізацію заставленого майна та проводити розрахунки за першочерговими зобов'язаннями позичальника підвищують вірогідність отримання збитків внаслідок кредитування. Це обумовлює факт висування банками більш жорстких вимог до кредитоспроможності позичальника, що робить їх позички ще менш доступними та обмежує базу для отримання доходів.

Розвиток банківської системи України стримується і за рахунок внутрібанківських чинників, серед яких є:

- недостатній рівень капіталізації банківської системи. Поступове нарощення капіталу сприятиме розширенню сфери послуг, укріпленню позицій комерційних банків у сфері кредитування та інвестицій;
- високі ризики кредитування. Наявність значних обсягів простроченої та сумнівної щодо повернення заборгованості у кредитному портфелі комерційних банків є наслідком проведення невваженого банківського бізнесу, починаючи з часу становлення банківської системи;
- відсутність довгострокових кредитних банківських ресурсів. Більшість ресурсів, залучених комерційними банками, є короткостроковими. Важливою умовою для довгострокового кредитування реального сектора економіки є наявність довгострокових депозитів. Вирішення цієї проблеми пов'язане з формуванням системи гарантування вкладів населення;
- рівень банківського менеджменту. Недостатнє вивчення та аналіз фінансового стану позичальників негативно відображається на якості активів банків і є результатом зниження прибутковості банківської системи та погіршення якості кредитного портфеля;
- вузький спектр послуг відповідно до постійно зростаючих вимог споживачів.

Подальший розвиток банківської системи неможливий за відсутності використання міжнародного досвіду ведення банківської справи, впровадження сучасних банківських та інформаційних технологій, розширення і вдосконалення банківських послуг.

Зарубіжний досвід свідчить, що в умовах фінансової кризи, нестабільності банківської системи велику роль відіграє антикризове управління банківською системою країни.

Антикризове управління базується на принципі, що першочергові заходи щодо мінімізації впливу кризи покладаються на самі банківські установи, які відповідають за свою безпеку та стабільність. У випадку, коли банки вже не можуть запобігти розвитку кризових явищ, відповідальні органи державної влади здійснюють антикризові заходи.

Насамперед *розглянемо основні інструменти антикризового управління у провідних банках світу.*

У США, країнах Євросоюзу, в Японії, Індії у діяльність банків впроваджується *управління безперервністю бізнесу* (Business Continuity Management або BCM). За визначенням Інституту безперервного планування [3], BCM являє собою цілісний управлінський процес, який дозволяє ідентифікувати потенційні загрози та створити основу для забезпечення стійкості та можливості ефективно реагувати на проблеми, які загрожують інтересам головних акціонерів, репутації, бренда та вартості основних активів.

Відповідальними за формування та реалізацію таких антикризових планів, як правило, є працівники спеціально сформованих підрозділів. У разі якщо банк невеликий, утримання спеціального персоналу є недоцільним. На такий випадок у деяких країнах для полегшення впровадження управління безперервністю бізнесу законодавчо розроблені методології розробки антикризових планів для різних видів діяльності банку. Так, у США [4] сформована конкретна система щодо розробки плану управління безперервністю діяльності в умовах даної країни, яка містить типові плани, методологію, сутність передбачення кризових ситуацій тощо. Впровадження такої концепції в діяльність значно спрощує антикризове управління банків.

У світовій практиці для вирішення проблеми неповернення кредитів банки здійснюють реструктуризацію позичок. Така політика сприяє оздоровленню кредитного портфеля проблемного банку та відновленню його ефективної діяльності на скорегованих засадах антикризового управління кредитною діяльністю.

Проаналізувавши досвід зарубіжних банків, можемо зробити висновок, що найбільш поширеними заходами реструктуризації кредитів

під час кризових явищ у банках світу були викуп проблемних позичок, пролонгація строків кредитування та зниження відсоткових ставок. Крім того, серед усіх видів кредитних позичок насамперед реструктуруються іпотечні, оскільки вони мають найбільшу питому вагу у кредитному портфелі банку.

У період світової фінансової кризи держави створюють спеціальні програми звільнення провідних банків від проблемних активів. Так, наприклад, у США така програма (Troubled Assets Relief Programm, TARP) планує надати допомогу в розмірі 700 млрд. дол. [5].

У разі масових випадків погіршення платоспроможності банківських установ у світовій практиці досить поширеним стає створення корпорацій управління проблемними активами. Основною метою таких організацій є викуп проблемних кредитів у банків, діяльність яких виявилася неплатоспроможною, з метою відновлення її ефективності шляхом продажу таких активів за максимальною ціною. Під час банківських криз корпорації з управління проблемними активами були створені в США, Японії, Чехії, Швеції, Китаї, Малайзії тощо.

Незважаючи на значну затратність та довготривалість створення корпорацій з управління проблемними активами банків, даний вид реструктуризації кредитної заборгованості має ряд позитивних сторін, серед яких:

- 1) надання доступу більшій кількості банків до державних коштів;
- 2) зосередження управління на виході з кризової ситуації замість витрачання часу та ресурсів на управління проблемними позичками;
- 3) прозорість оцінки діючих активів, які залишилися в розпорядженні банку;
- 4) активізація розвитку банківських установ і, як результат, стимулювання кредитного ринку країни загалом;
- 5) відновлення ефективного співвідношення робочих та неробочих активів у банках;
- 6) зростання інвестиційної привабливості банківських установ;
- 7) зменшення податкових відрахувань за рахунок списаних кредитів.

Незважаючи на зниження прибутковості багатьох банків, нестачі ліквідності та загрози неплатоспроможності, одним з пріоритетних напрямків стає зниження витрат банківських установ. З початком світової фінансової кризи провідні банки світу розпочали впровадження програми економії витрат. Стратегія мінімізації витрат базується на принципі Парето "80/20", тому перш ніж реалізовувати агресивну політику з мінімізації витрат, необхідно провести глибокий аналіз діяльності банку, виокремити основні напрямки витрат та можливості їх зменшення.

За даними дослідження [6] компанії "Ернст енд Янг", проведеного в 11 країнах з найвищим рівнем економічного розвитку, 42 % банківських

установ розглядають скорочення витрат важливим напрямком у рамках реалізації антикризового управління.

На відміну від суб'єктів господарювання виробничої сфери, які у випадку фінансових проблем можуть скорочувати витрати на матеріали та запаси, банки, маючи стандартний набір послуг, не мають можливості суттєво зменшити такі затрати. Таким чином, шляхи мінімізації витрат у банках є певною мірою специфічними.

Аналіз досвіду таких провідних зарубіжних банків, як "Deutsche Bank AG", "The Royal Bank of Scotland Plc", "Kookmin Bank", "Commerzbank AG", "Lehman Brothers Holdings Inc.", "Citibank", "Bank of America" та ін., дозволив виокремити основні напрямки скорочення витрат під час кризових ситуацій: скорочення персоналу, аутсорсинг, перехід на дешеві канали зв'язку банків з клієнтами, скорочення філійної мережі, закриття відділень, обмеження маркетингового бюджету, зменшення операційних витрат, зменшення витрат на навчально-освітні програми, участь у семінарах і конференціях, зменшення витрат на оплату праці та ін.

Зарубіжні банки значну увагу приділяють підтриманню довіри з боку його клієнтів. Так, наприклад, у ВАТ "Альфа-Банк" велика увага під час кризи приділялася підтриманню позитивного іміджу банку серед населення. З цією метою забезпечувалася наявність готівкових коштів у касах, у банкоматах, щоб клієнти у будь-який час могли вільно користуватися послугами банку [7].

Висновки. Отже, на сьогодні існує ряд проблем, які гальмують розвиток банківської системи України. Разом з цим перейняття досвіду зарубіжних країн світу з урегулювання банківської діяльності під час світової фінансово-економічної кризи дозволить удосконалити банківську систему України і вивести її на новий рівень розвитку.

Бібліографічний список: 1. Гребеник В.І. Гарантії захисту прав споживачів банківських послуг у праві Європейського Союзу / В.І. Гребенюк // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи НБУ: Серія: «Юридичні науки»: збірник наукових праць студентів, магістрантів та молодих вчених. – № 1 (3). – Суми: УАБС НБУ, 2013. – С. 48-58. 2. Галь В.М. Проблеми розвитку банківської системи та шляхи їх вирішення / В.М. Галь // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми, 2002. – Т. 5. – С. 21-26. 3. Glossary of General Business Continuity Management Terms [Електронний ресурс] / TheBusiness Continuity Institute. – Режим доступу: <http://www.thebci.org/Glossary.pdf>.

4. Лепешкин П. Обеспечение непрерывности деятельности: мифы и реальность [Текст] / П. Лепешкин, А. Чеканов // Аналитический банковский журнал. – 2009. – № 8 (171). – С. 84-90. 5. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн [Текст] / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8-19. 6. 60 % компаний не имеют эффективной стратегии сокращения затрат [Электронный ресурс] / Ernst & Young. – Режим доступа: <http://www.ey.com/RU/ru/Newsroom/Newsreleases/Press-Release-2009-11-17>. 7. Зайцев О. Превентивная антикризисная программа [Текст] / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2009. – № 5. – С. 18-25. 8. Гудзь О.Є. Модернізація банківської кредитної політики при обслуговуванні агроформувань / О.Є. Гудзь // Вісн. Харк. нац. техн. ун-ту сільськогосподарства: Економічні науки. Вип. 126. – Харків: ХНТУСГ, 2012 р. – С. 10-18. 9. Стецюк П.А. Трансформація матриці банківського кредитування сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк, О.Є. Гудзя, А.В. Войтюк [та ін.] / Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 49-55.

Горох О.В. Проблеми розвитку банківської системи в Україні та шляхи їх подолання. У статті розглянуто проблеми розвитку банківської системи в Україні, а також зарубіжний досвід щодо урегулювання банківської діяльності під час фінансово-економічної кризи.

Goroh O. The problems of the banking system in Ukraine and ways to overcome them. The article deals with problems of the banking system in Ukraine and foreign experience in regulating banking activities during the financial crisis.